

ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ:

Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ταυτότητας
και της αυτοαποτελεσματικότητας

Βασίλης Παυλόπουλος
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ

Περίληψη

Η πολιτική συμμετοχή των νέων στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί διαχρονικό όσο και επίκαιρο πρόταγμα, αν και εκφρασμένο ενίοτε με ασάφειες ή αντιφάσεις. Το ζήτημα επανέρχεται emphaticά υπό το πρίσμα εξελίξεων που αμφισβητούν τη συνοχή της ΕΕ. Η ανακοίνωση αυτή βασίζεται σε δεδομένα ποσοτικής έρευνας με ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος Catch-EyoU (Horizon 2020). Σκοπός ήταν, μεταξύ άλλων, η καταγραφή των διαφορετικών μορφών συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική των νέων στην ΕΕ και η μελέτη προβλεπτικών και εξηγητικών μηχανισμών που τις ενεργοποιούν. Με αφετηρία κοινωνικοψυχολογικές θεωρίες για τις συμπεριφορικές προθέσεις και την κοινωνική ταυτότητα, υποθέσαμε ότι το εκφρασμένο πολιτικό ενδιαφέρον για την ΕΕ μεταφράζεται σε συγκεκριμένες μορφές συμμετοχής διαμέσου της προσλαμβανόμενης αυτεπάρκειας και της ταύτισης με την ΕΕ. Το δείγμα αποτέλεσαν 749 νέοι ενήλικες 18-27 ετών ($M=22.2$) που ζουν στην Ελλάδα, από τους οποίους οι 394 (52.6%) ανέφεραν τουλάχιστον μία ενέργεια κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής σχετικά με την ΕΕ. Οι αναλύσεις διαμεσολάβησης ανέδειξαν διαφορετικούς εξηγητικούς μηχανισμούς της πολιτικής συμμετοχής από το πολιτικό ενδιαφέρον: Η αίσθηση του ανήκειν στην ΕΕ οδήγησε σε συχνότερη εκλογική συμμετοχή, αλλά σε λιγότερο ακτιβισμό και διαδικτυακή συμμετοχή. Αντιστρόφως, η αναζήτηση και η αναθεώρηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας συνέβαλαν σε αύξηση της διαδικτυακής συμμετοχής. Η προσλαμβανόμενη αυτεπάρκεια φάνηκε να προάγει τον ακτιβισμό και τη διαδικτυακή συμμετοχή, ενώ η πολιτική αποξένωση έτεινε να μειώνει τον ακτιβισμό. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν τις πολλαπλές νοηματοδοτήσεις της πολιτικής συμμετοχής των νέων στην ΕΕ και καλούν για αποσαφήνιση των στόχων και των πολιτικών πρωτοβουλιών πάνω στο θέμα αυτό.

Constructing Active Citizenship with European Youth: POLICIES, PRACTICES, CHALLENGES AND SOLUTIONS

www.catcheyou.eu

- Το ερευνητικό πρόγραμμα CATCH–EYoU χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (πρόγραμμα Horizon 2020, GA No 649538, 2015-2018)
- Αποτελεί συνεργασία οκτώ ευρωπαϊκών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων: Amla Mater Studiorum Università di Bologna (Ιταλία), Örebro University (Σουηδία), Friedrich-Schiller-Universität Jena (Γερμανία), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ελλάδα), Universidade do Porto (Πορτογαλία), Masaryk University (Τσεχία), London School of Economics and Political Science (Ηνωμένο Βασίλειο), Tartu Ülikool (Εσθονία), Forum Nazionale dei Giovani (Ιταλία).
- Αποσκοπεί να μελετήσει τις πολλαπλές μορφές και τα περιεχόμενα της συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική των νέων στις χώρες της ΕΕ, να εντοπίσει τους πολυεπίπεδους (ψυχολογικούς, αναπτυξιακούς, κοινωνικούς) παράγοντες που την ενεργοποιούν και να προτείνει εργαλεία και καλές πρακτικές προς αυτή την κατεύθυνση.

Κοινωνική και πολιτική συμμετοχή

www.catcheyou.eu

- Η μελέτη της συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική διαφέρει μεταξύ επιστημονικών κλάδων και επιστημολογικών προσεγγίσεων (κανονιστική vs. κριτική). Πολλές έρευνες είναι περιγραφικές, επικεντρώνονται στη συμβατική πολιτική δράση και αγνοούν τις λανθάνουσες μορφές συμμετοχής (Banaji et al., 2017).
- Ο όρος ‘civic engagement’ (Adler & Goggin, 2005) έχει ευρύτερο κοινωνικό περιεχόμενο συγκριτικά με την στοχευμένη έννοια ‘political participation’ (Teorell, Torcal, & Montero, 2007). Κοινό χαρακτηριστικό: η ‘ενεργητική’ στάση έναντι της απάθειας.
- Η τυπολογία των Ekman & Amnå (2012):

Μη συμμετοχή		Κοινωνική συμμετοχή		Πολιτική συμμετοχή		
Ενεργητική	Παθητική	Ενδιαφέρον	Δράση	Συμβατική	Ακτιβισμός	
					Σύννομος	Παράνομος

- Οι Amnå και Ekman (2014) πρότειναν την εννοιολογική διάκριση του πολιτικού ενδιαφέροντος από την πολιτική συμμετοχή. Έτσι εντόπισαν διαφορετικούς τύπους πολιτικής παθητικότητας: αδιαφορία, απογοήτευση, επιφυλακτικότητα.
- Το πολιτικό ενδιαφέρον είναι πιθανό να συνδέεται διαφορεικά με τους αναδυόμενους τύπους συμμετοχής (π.χ. κοινωνικά δίκτυα, εθελοντισμός) στις σύγχρονες δημοκρατίες, όπου η έμφαση μετατοπίζεται από τα καθήκοντα του πολίτη στην προσωπική δέσμευση (Dalton, 2008) και στις άτυπες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις (McClurg, 2003).
- Η διάκριση μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος–συμμετοχής και η διερεύνηση του ρόλου διαμεσολαβητικών παραγόντων είναι συμβατή με τα κοινωνικοψυχολογικά μοντέλα για τις συμπεριφορικές προθέσεις (Ajzen, 1991) και τη συλλογική διαμαρτυρία (βλ. Van Stekelenburg & Klandermans, 2013).

- Η ιδέα για τον διαμεσολαβητικό ρόλο των προσδοκιών αυτοαποτελεσματικότητας και της αποξένωσης προέρχεται από τη θεωρία της προσχεδιασμένης συμπεριφοράς (Ajzen, 1991).
 - Η πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα (Campbell et al., 1954) μεσολαβεί τη σχέση διαφόρων τύπων πολιτικής συμμετοχής με την προσωπικότητα (Gallego & Oberski, 2011), τη χρήση ειδησεογραφικών μέσων (Jung et al., 2011), την παρακολούθηση τηλεόρασης (Hoffman & Thomson, 2009), και τις διαπροσωπικές συζητήσεις (McLeod et al., 1999).
 - Αντιθέτως, η πολιτική αποξένωση συνοψίζει αισθήματα αδυναμίας, απομόνωσης, ανομίας και απώλειας νοήματος (Finifter, 1970). Έχει δώσει μεικτά ευρήματα, καθώς έχει συνδεθεί αρνητικά με την εκλογική συμμετοχή και θετικά με τον ακτιβισμό (Dahl et al., 2017).

ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

www.catcheyou.eu

- Μεγαλύτερος βαθμός ταύτισης με μια ομάδα είναι πιθανό ότι θα οδηγήσει σε δράσεις για την υπεράσπιση της ομάδας (Van Zomeren et al., 2008).
 - ▣ Εφόσον οι δράσεις επιδιώκουν να αποσπάσουν τη στήριξη άλλων ομάδων και της εξουσίας, η κοινωνική ταυτότητα πολιτικοποιείται (Simon & Klandermans, 2001).
- Από αναπτυξιακή σκοπιά, η διερεύνηση εναλλακτικών ως διεργασία διαμόρφωσης της ταυτότητας έχει βρεθεί ότι συνδέεται με αυξημένη πολιτική συμμετοχή (Mannerström et al., 2017).
 - ▣ Εφόσον η διερεύνηση συνεπάγεται ενεργή αναζήτηση πληροφοριών για την ομάδα, αναμένεται να διαμεσολαβεί τη σχέση πολιτικού ενδιαφέροντος–συμμετοχής.
 - ▣ Παρόμοιες διεργασίες είναι πιθανό να ισχύουν για την αναθεώρηση της πολιτικής ταυτότητας, ως αναδιαπραγμάτευση της ταύτισης και ανίχνευσης μελλοντικών ταυτίσεων (Crocetti et al., 2014).

- Πώς συνδέεται το πολιτικό ενδιαφέρον με διαφορετικές μορφές πολιτικής συμμετοχής;
 - Αναμένεται ισχυρότερη συνάφεια με τη (συμβατική) πολιτική δραστηριότητα, παρά με την κοινωνική συμμετοχή.
- Η πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα και η αποξένωση μπορούν να εξηγήσουν τη σχέση ανάμεσα στο πολιτικό ενδιαφέρον και τη συμμετοχή;
 - Αυτοί οι διαμεσολαβητικοί παράγοντες αναμένεται να είναι πιο εμφανείς σε δράσεις διεκδίκησης/διαμαρτυρίας, όπου το διακύβευμα είναι η αλλαγή του status.
- Οι διαστάσεις της ταυτότητας μπορούν να εξηγήσουν τη σχέση ανάμεσα στο πολιτικό ενδιαφέρον και τη συμμετοχή;
 - Η ταύτιση αναμένεται να είναι πιο σημαντική σε επιβεβαιωτικές δράσεις και η διερεύνηση σε δράσεις που περιέχουν κοινωνική αλληλεπίδραση. Η αναθεώρηση μπορεί να είναι ανασταλτική είτε ενισχυτική της πολιτικής συμμετοχής.

ΜΕΘΟΔΟΣ

www.catcheyou.eu

Συμμετέχοντα άτομα ($N = 394$ από 749)

www.catcheyou.eu

- Φύλο 50%-50%
- Ηλικία 18-27 ετών ($M = 22.17, SD = 2.01$)
- Εκπαίδευση 58.4% φοιτούν σε ΑΕΙ/ΑΤΕΙ, 11.4% σε άσκηση/μαθητεία
- Εργασία 21.6% πλήρης απασχόληση, 27.7% μερική απασχόληση, 19% άνεργοι
- Ιθαγένεια 87.6% ελληνική, 8.4% άλλη, 4.1% διπλή (ελληνική και άλλη)
- Οικογεν. status 65% πατρική οικογένεια, 11.2% συγκάτοικο/σύντροφος, 18% μόνοι
- Διαμονή 71.1% μεγάλη πόλη, 15% προάστια, 8.9% μικρή πόλη, 4.3 χωριό

Μετρήσεις: Πολιτικό ενδιαφέρον για την ΕΕ και συμμετοχή (Catch-Eyou WP7 W1, 2016)

www.catcheyou.eu

- Πολιτικό ενδιαφέρον για την ΕΕ (4 προτ., $\alpha = .77$)
‘Πόσο σε ενδιαφέρουν τα ζητήματα που σχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση;’
- Ψήφος στις ευρωεκλογές (2 προτ., $\alpha = .61$)
- Συμμετοχή στα κοινά και στην πολιτική για ευρωπαϊκά ζητήματα
 - Δράσεις υποστήριξης (5 προτ., $\alpha = .82$)
‘Εργάστηκες για ένα πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο.’
 - Δράσεις διεκδίκησης/διαμαρτυρίας (4 προτ., $\alpha = .80$)
‘Έλαβες μέρος σε κατάληψη κτηρίου ή δημόσιου χώρου.’
 - Διαδικτυακές δράσεις (4 προτ., $\alpha = .74$)
‘Συζήτησες για κοινωνικά ή πολιτικά ζητήματα στο Διαδίκτυο.’
 - Εθελοντικές δράσεις (3 προτ., $\alpha = .69$)
‘Εργάστηκες εθελοντικά για ένα κοινωνικό σκοπό.’

Μετρήσεις: Αυτοαποτελεσματικότητα/αποξένωση και ευρωπαϊκή ταυτότητα (Catch-EyoU WP7 W1, 2016)

www.catcheyou.eu

- Πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα (7 προτ., $\alpha = .76$)
‘Αισθάνομαι ότι έχω αρκετά καλή κατανόηση των σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων’
- Πολιτική αποξένωση (4 προτ., $\alpha = .82$)
‘Οι άνθρωποι σαν και μένα δεν έχουν την ευκαιρία να επηρεάζουν τις αποφάσεις της ΕΕ.’
- Ευρωπαϊκή ταυτότητα
 - Ταύτιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση (3 προτ., $\alpha = .85$)
‘Αισθάνομαι ότι έχω ισχυρούς δεσμούς με την Ευρώπη.’
 - Διερεύνηση ταυτότητας (3 προτ., $\alpha = .74$)
‘Αναζητώ πληροφορίες σχετικά με την Ευρώπη.’
 - Αναθεώρηση ταυτότητας (3 προτ., $\alpha = .70$)
‘Τα αισθήματά μου για την Ευρώπη αλλάζουν.’

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

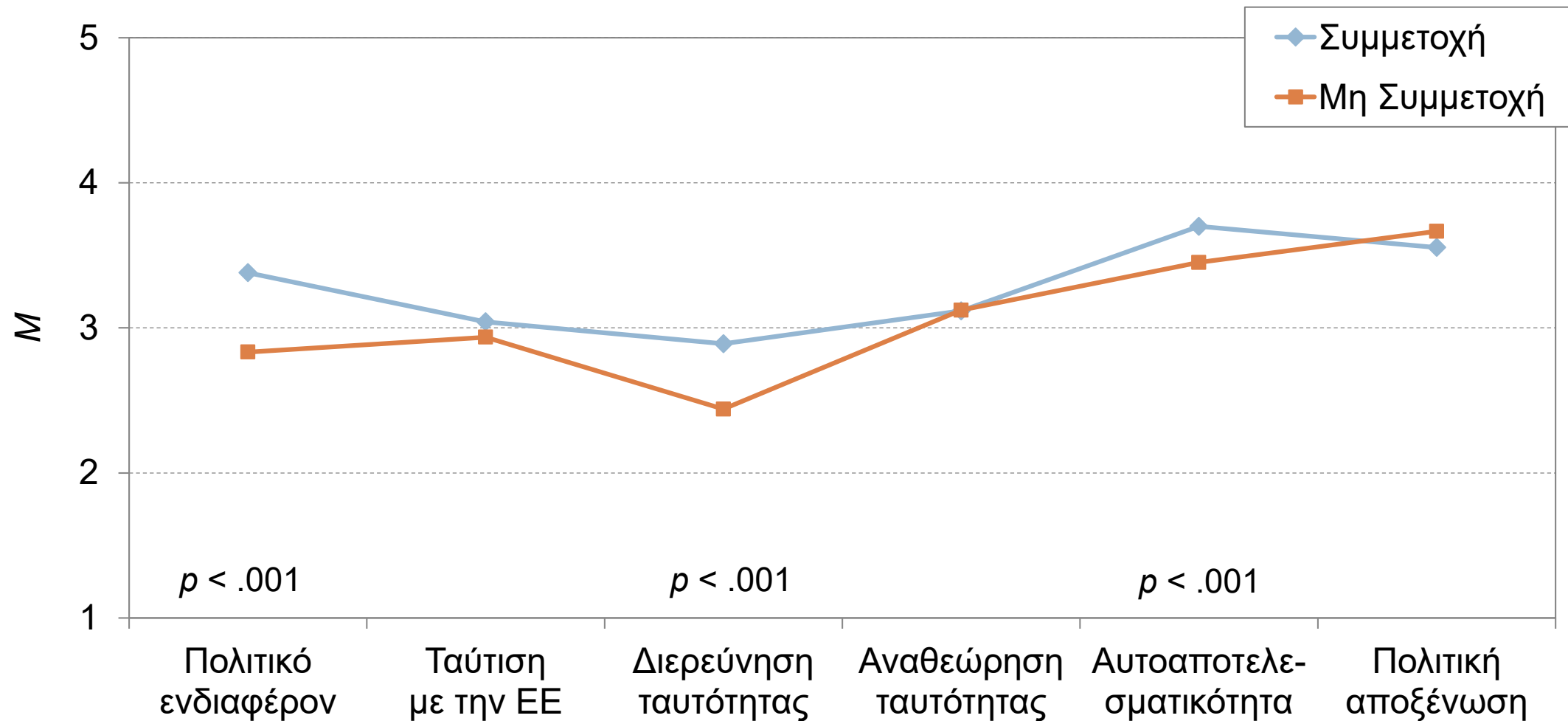
www.catcheyou.eu

Προφίλ πολιτικής συμμετοχής έναντι μη συμμετοχής σε σχέση με την ΕΕ

www.catcheyou.eu

Συνάφεια (Pearson r) της πολιτικής συμμετοχής με το ενδιαφέρον, την ευρωπαϊκή ταυτότητα και την αυτοαποτελεσματικότητα/αποξένωση

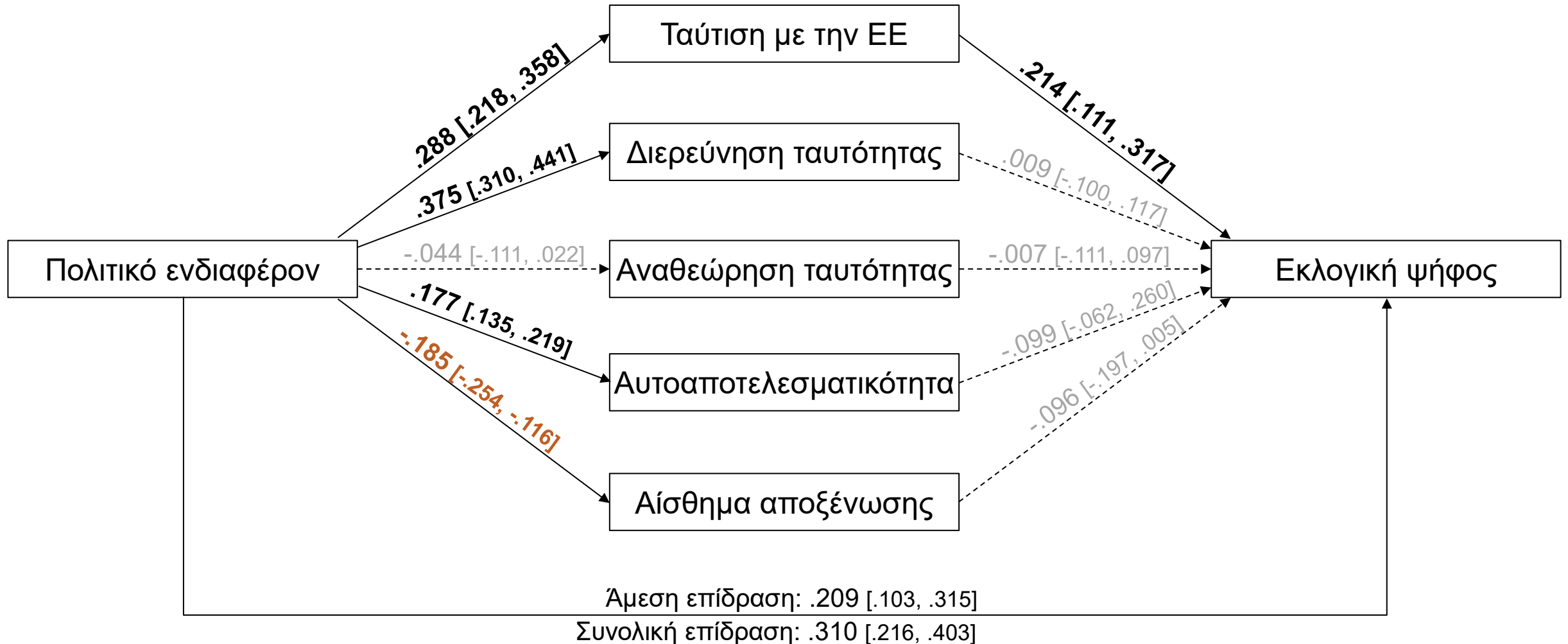

www.catcheyou.eu

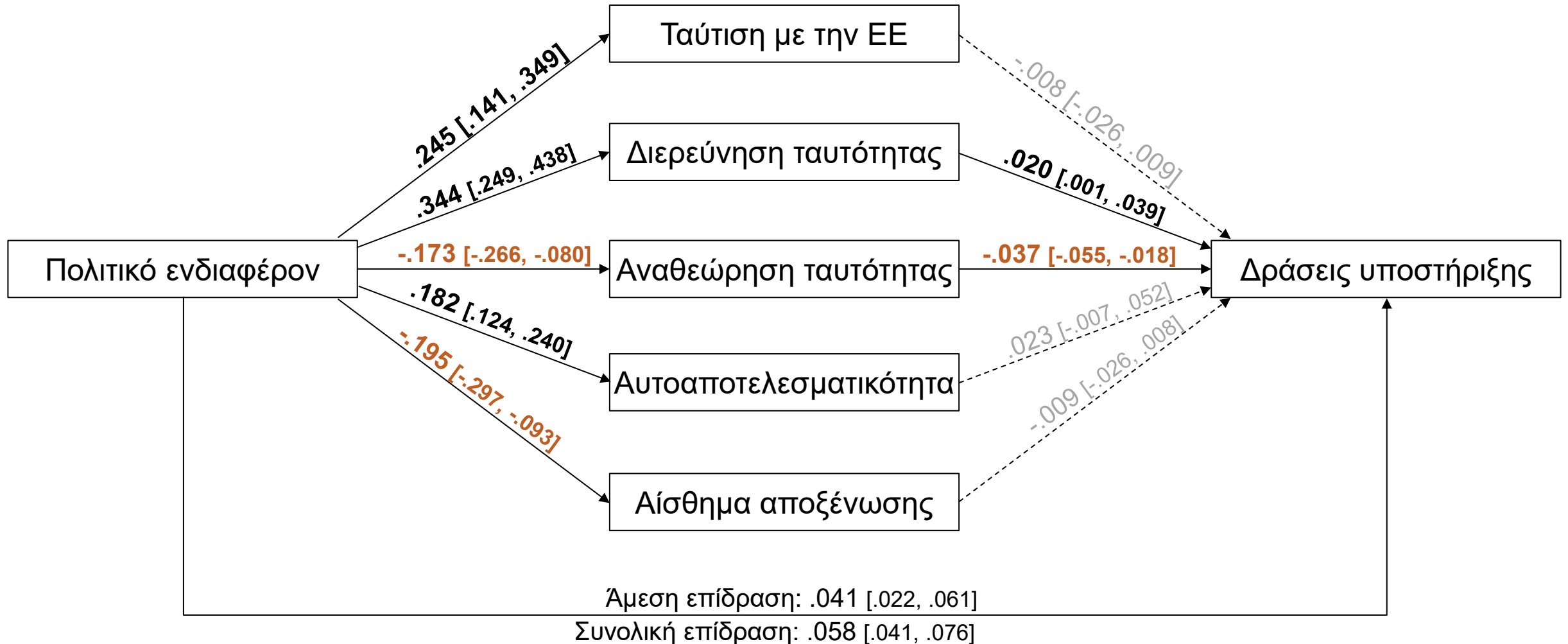
	Πολιτικό ενδιαφέρον	Ευρωπαϊκή ταυτότητα				Αυτοαποτελεσματικότητα	Πολιτική αποξένωση
		Ταύτιση με την ΕΕ	Διερεύνηση ταυτότητας	Αναθεώρηση ταυτότητας			
Ευρωπαϊκή ψήφος	.235***	.224***	.143***	-.043	.100**	-.147***	
Δράσεις υποστήριξης	.315***	.081	.171***	-.227***	.175***	-.144**	
Δράσεις διαμαρτυρίας	.113*	-.263***	-.034	-.057	.201***	.115*	
Διαδικτυακές δράσεις	.135**	-.082	.151**	-.030	.197***	-.036	
Εθελοντικές δράσεις	.048	.063	.115*	.006	.073	.006	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

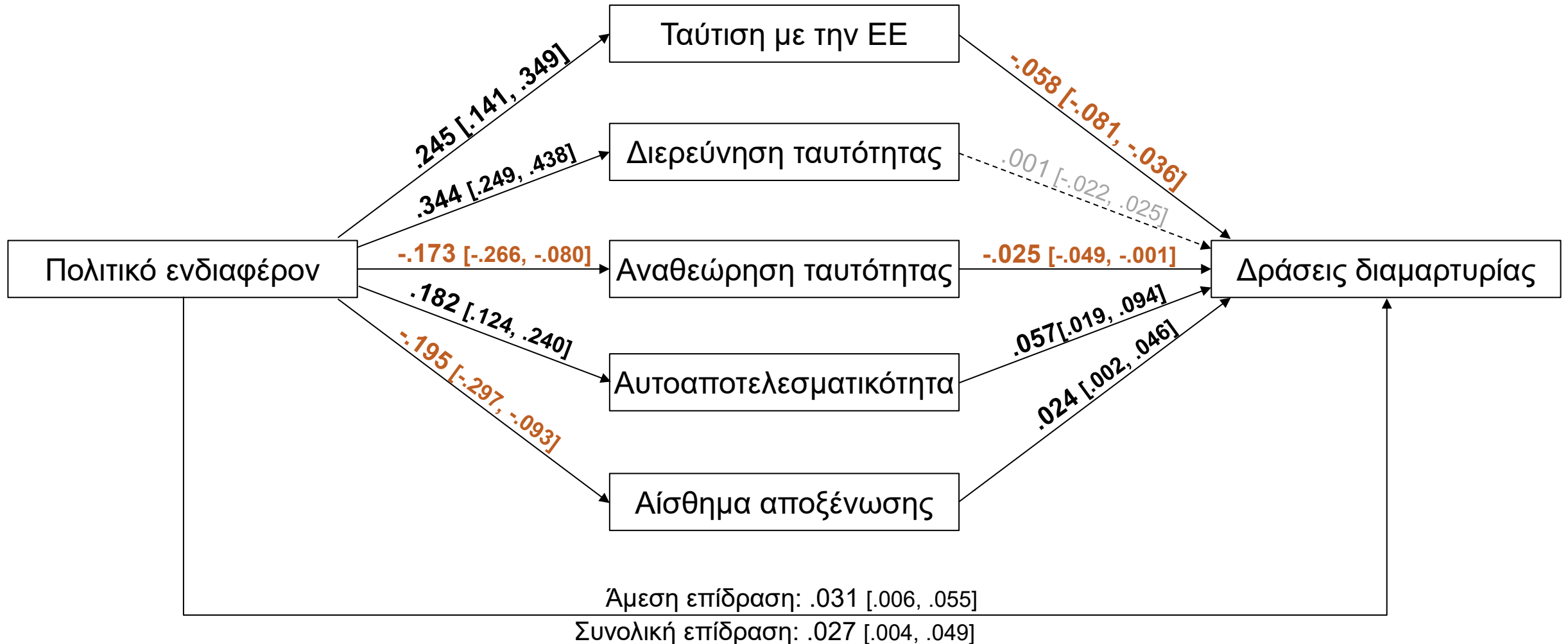
Έμμεσες επιδράσεις μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος και εκλογικής ψήφου

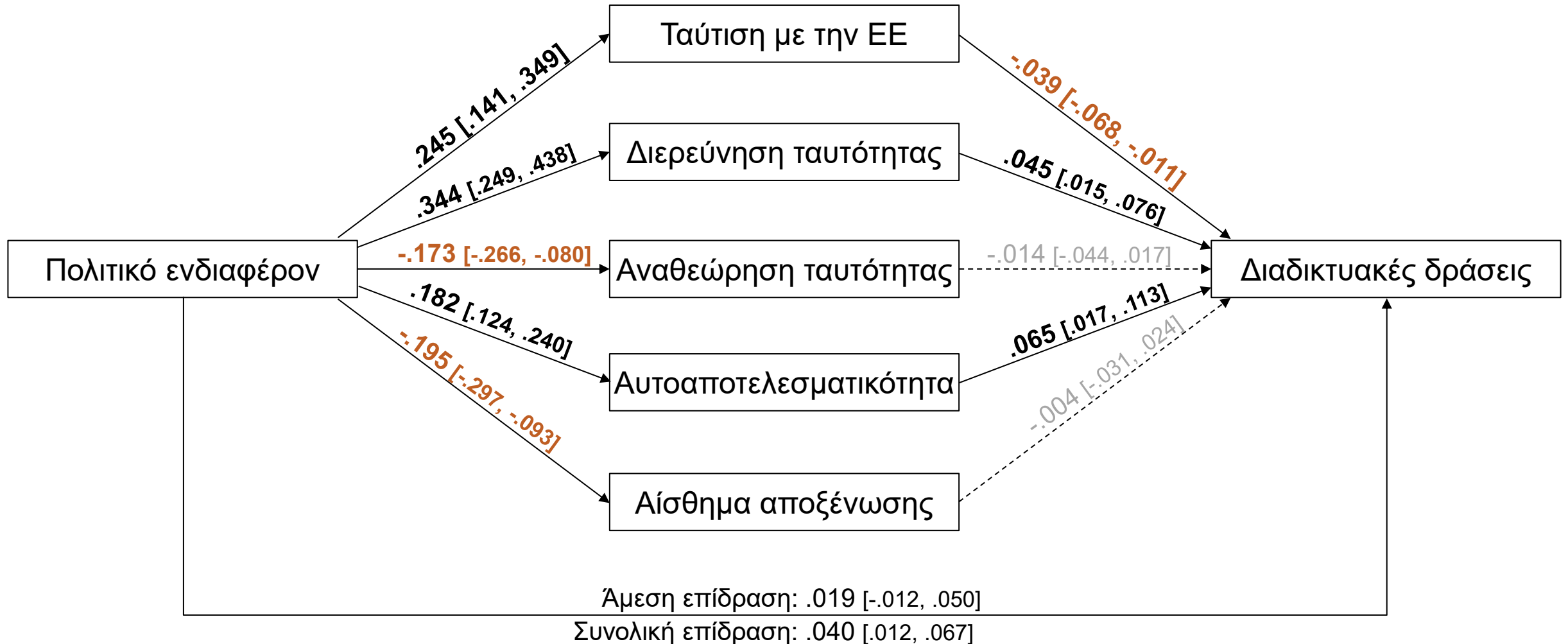
Έμμεσες επιδράσεις μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος και δράσεων υποστήριξης

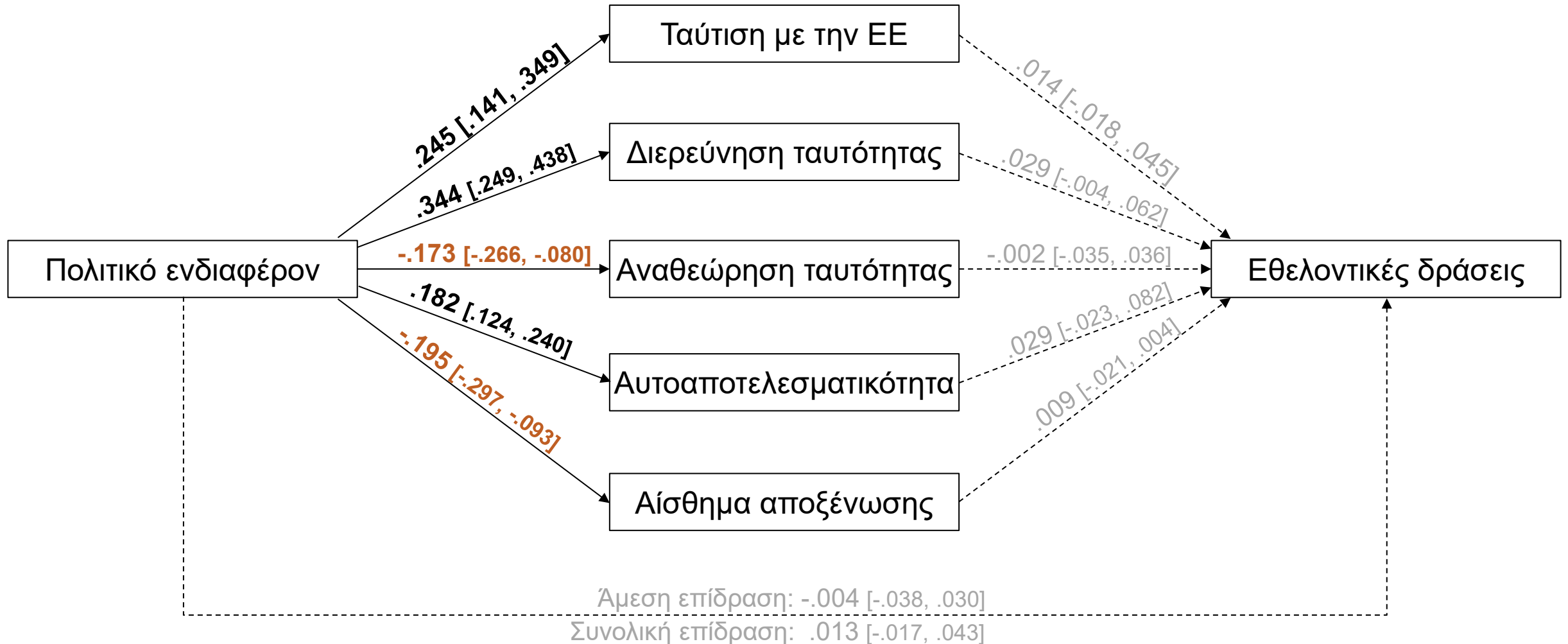
Έμμεσες επιδράσεις μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος και δράσεων διαμαρτυρίας

Έμμεσες επιδράσεις μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος και διαδικτυακών δράσεων

Έμμεσες επιδράσεις μεταξύ πολιτικού ενδιαφέροντος και εθελοντικών δράσεων

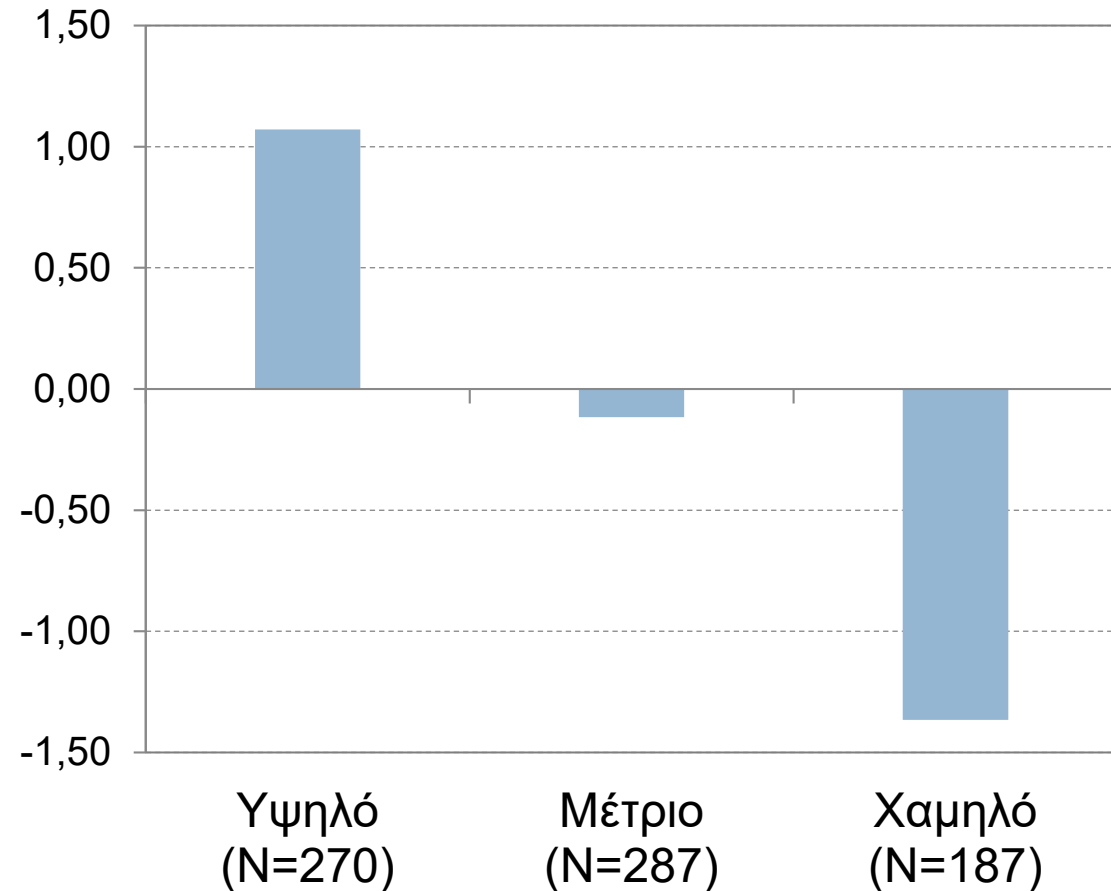

Ανάλυση κατά συστάδες ως προς το πολιτικό ενδιαφέρον και την πολιτική συμμετοχή

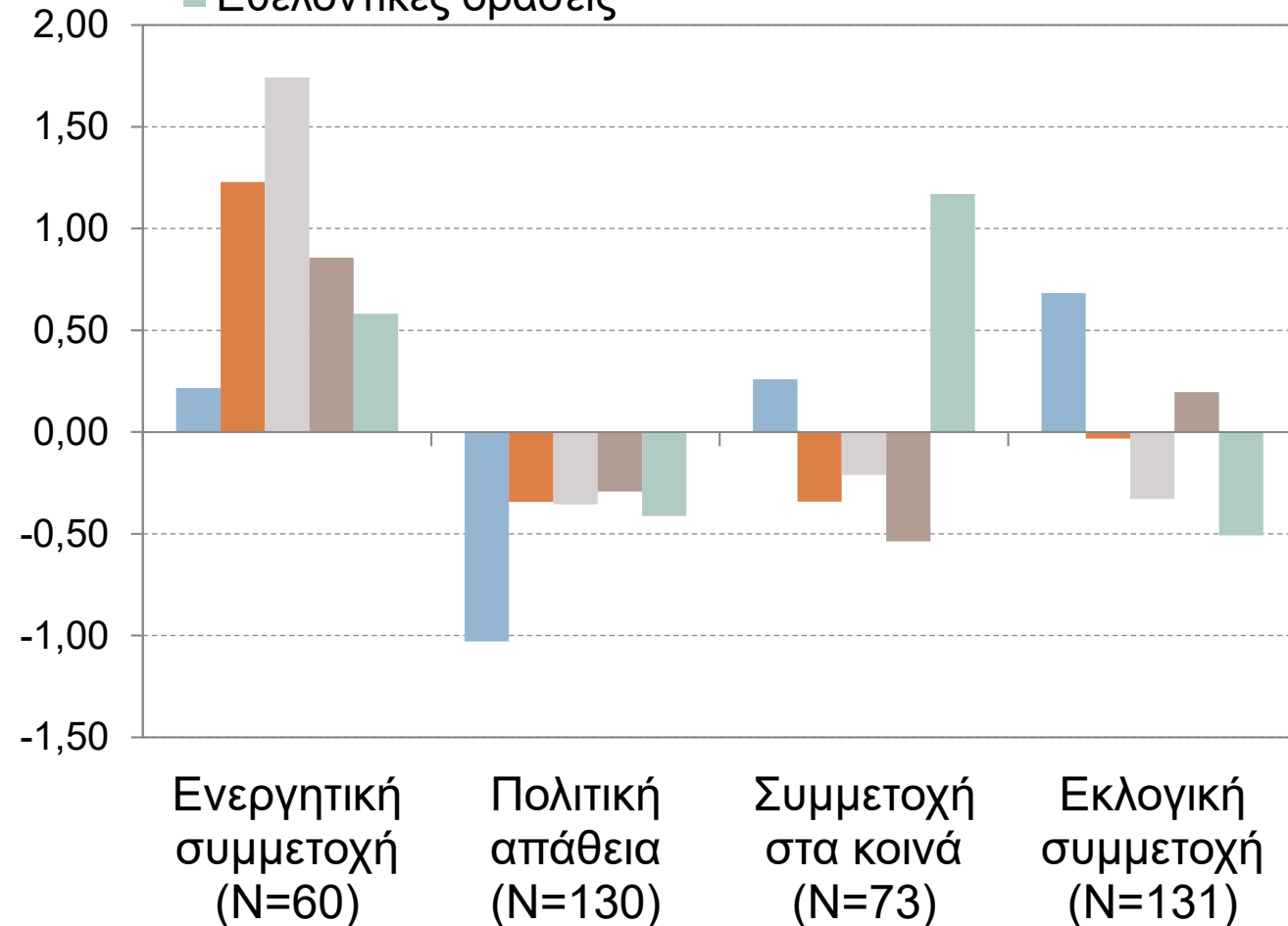

www.catcheyou.eu

■ Πολιτικό ενδιαφέρον για την ΕΕ

■ Εκλογική ψήφος
■ Δράσεις υποστήριξης
■ Δράσεις διαμαρτυρίας
■ Διαδικτυακές δράσεις
■ Εθελοντικές δράσεις

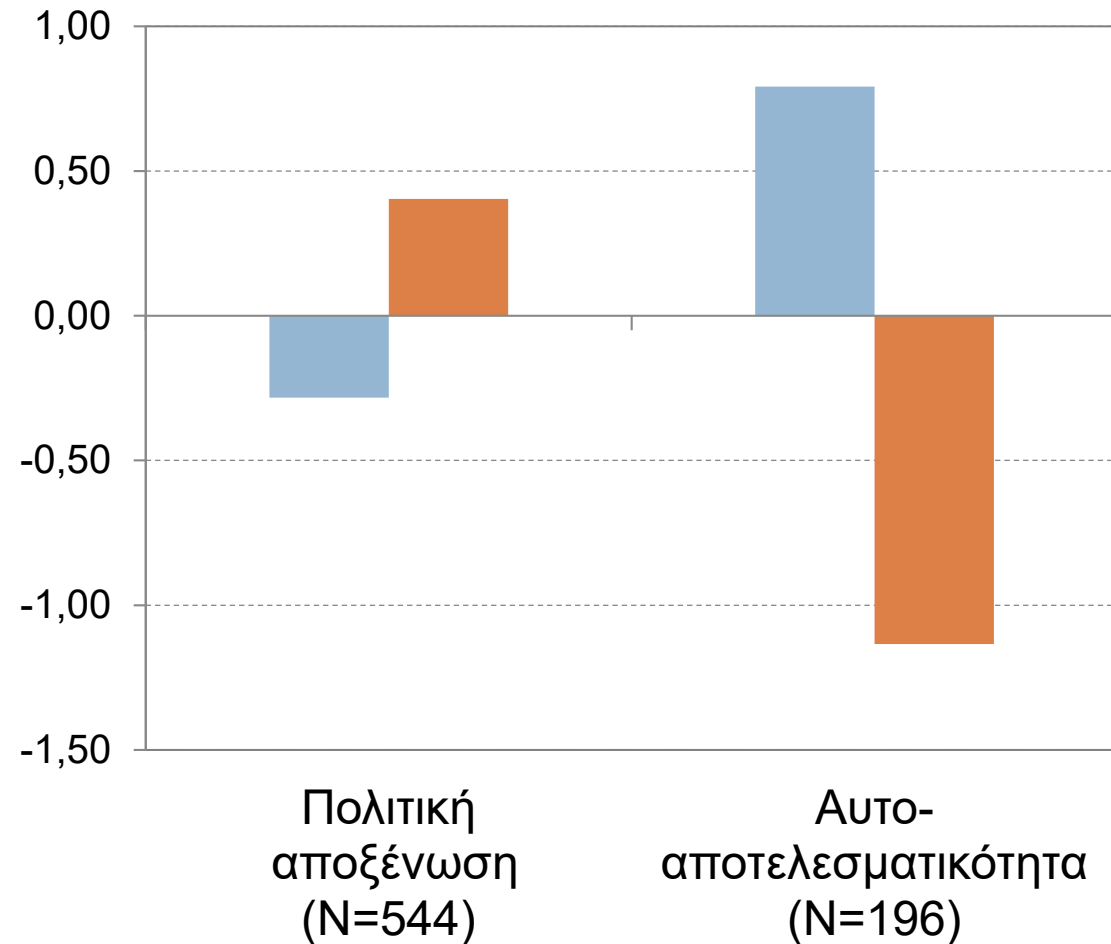

Ανάλυση κατά συστάδες ως προς την αυτο-αποτελεσματικότητα και την ευρωπαϊκή ταυτότητα

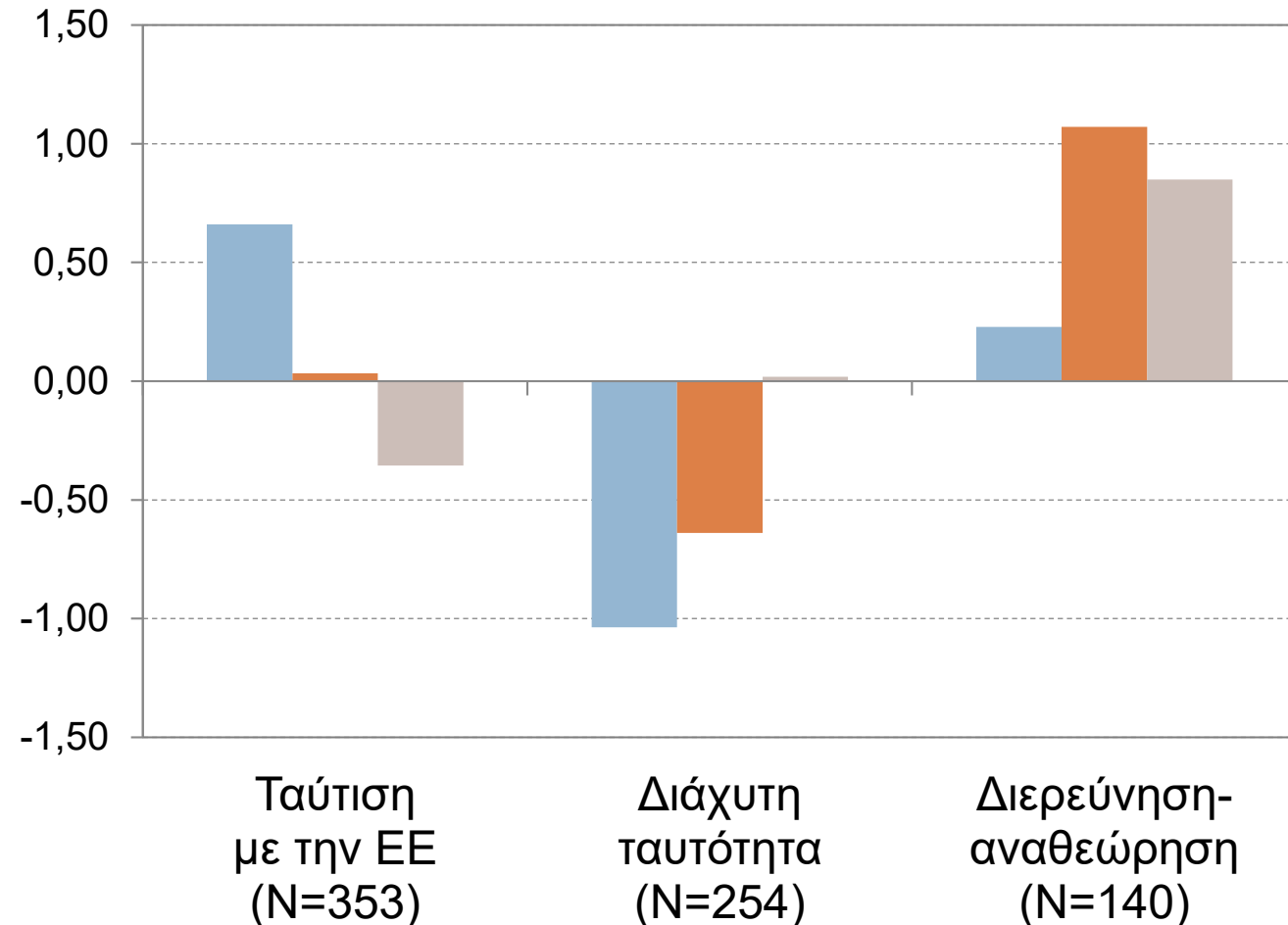

www.catcheyou.eu

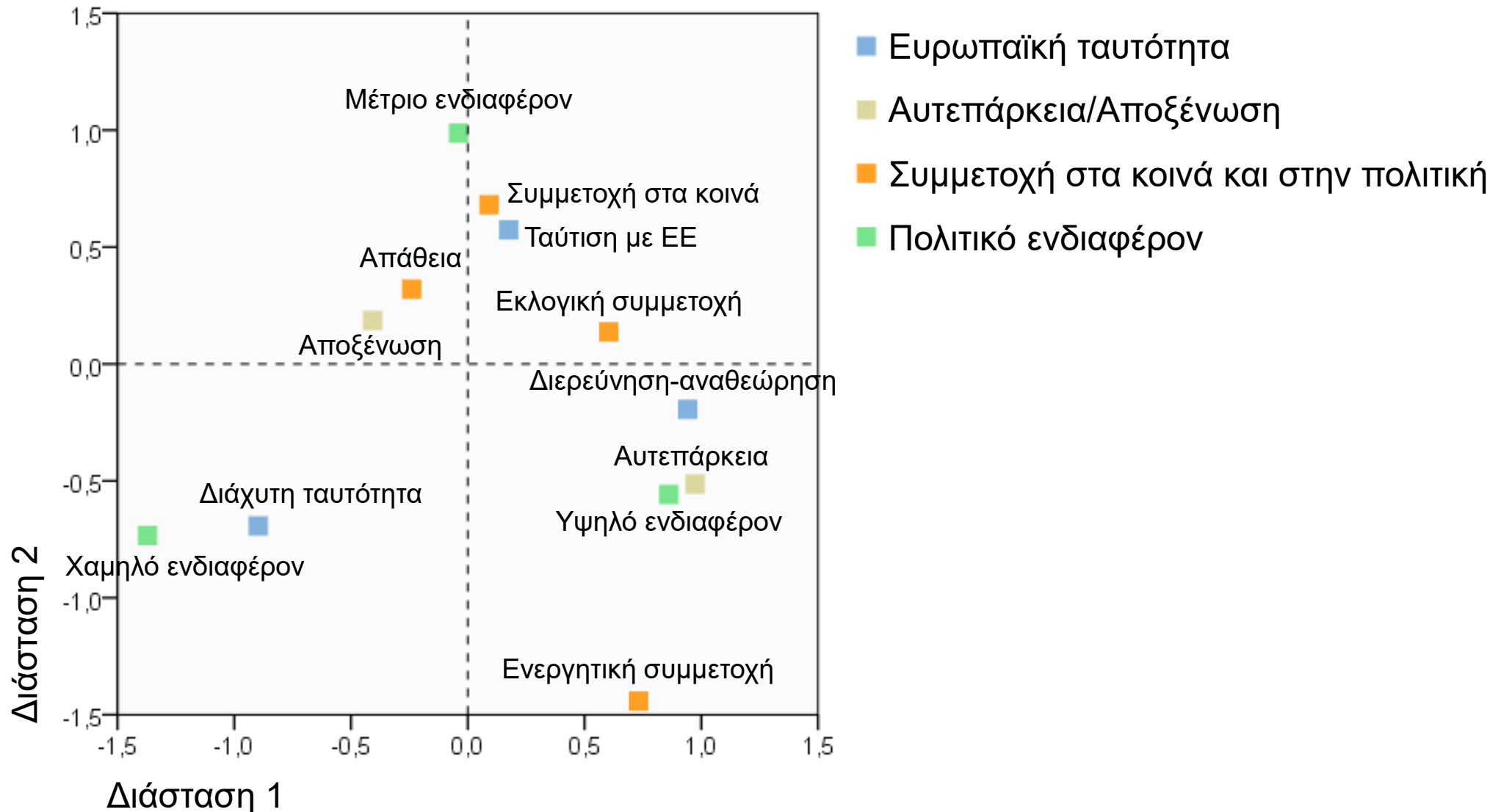
■ Αυτοαποτελεσματικότητα ■ Αποξένωση

■ Ταύτιση με την ΕΕ ■ Διερεύνηση ■ Αναθεώρηση

Προφίλ πολιτικού ενδιαφέροντος και συμμετοχής: Παραγοντική ανάλυση πολλαπλών αντιστοιχιών

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

www.catcheyou.eu

- ✓ Η υπόθεση 1 επιβεβαιώθηκε: Το πολιτικό ενδιαφέρον συνδέθηκε μάλλον με την πολιτική συμμετοχή (παρά με τη συμμετοχή στα κοινά) και με τις συμβατικές (παρά με τις αντισυμβατικές) δράσεις.
- ✓ Η υπόθεση 2 επιβεβαιώθηκε μερικώς: η πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα και η αποξένωση προέβλεψαν τις δράσεις διεκδίκησης/διαμαρτυρίας, μάλιστα με θετικό πρόσημο και στις δύο περιπτώσεις.
 - ▣ Η αποξένωση δεν μεταφράζεται απαραίτητως σε απάθεια, αλλά μπορεί να οδηγήσει σε ακτιβιστικές πολιτικές δράσεις (Cammaerts et al., 2013).
 - ▣ Πάντως, η απουσία διαμεσολάβησης της αυτοαποτελεσματικότητας στην τυπική πολιτική και εκλογική συμμετοχή δεν ήταν αναμενόμενη. Εκεί, σημαντικότερος αναδείχθηκε ο ρόλος της ταυτότητας.

- ✓ Η υπόθεση 3 επιβεβαιώθηκε εν μέρει: οι διαστάσεις της ταυτότητας μεσολάβησαν διαφορεικά τη σχέση του πολιτικού ενδιαφέροντος με τη συμμετοχή:
 - ▣ Η ταύτιση με την ΕΕ εξήγησε θετικά την εκλογική ψήφο και αρνητικά την ακτιβιστική και τη διαδικτυακή συμμετοχή, πιθανόν ως δράσεις συμβατές με την ενίσχυση της ταυτότητας (Van Stekelenburg & Klandermans, 2013).
 - ▣ Η διερεύνηση της ταυτότητας εξήγησε θετικά τις συμβατικές δράσεις υποστήριξης και τη διαδικτυακή συμμετοχή, οι οποίες παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση (McClurg, 2003).
 - ▣ Η αναθεώρηση της ταυτότητας εξήγησε αρνητικά τόσο τις δράσεις υποστήριξης, όσο και τις δράσεις διαμαρτυρίας.
- ✓ Η σχέση της ταυτότητας, ως κατάστασης και ως διεργασίας, με την πολιτική συμμετοχή είναι πολύπλοκη όσο και τα πολλαπλά περιεχόμενα της ίδιας της συμμετοχής.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

www.catcheyou.eu

- Η εθελοντική συμμετοχή δεν συνδέθηκε ευθέως ή εμμέσως με το πολιτικό ενδιαφέρον.
 - ▣ Είναι ο εθελοντισμός α-πολιτική κοινωνική συμμετοχή (Ekman & Amnå, 2012);
- Οι εστιασμένες στα άτομα αναλύσεις ανέδειξαν ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία.
 - ▣ Η ενεργή συμμετοχή έναντι της εκλογικής συμμετοχής διαφοροποιήθηκε με βάση το πολιτικό ενδιαφέρον και την αυτοαποτελεσματικότητα (υψηλότερα).
 - ▣ Η πολιτική απάθεια έναντι της εκλογικής συμμετοχής διαφοροποιήθηκε με βάση την αποξένωση (υψηλότερη), παρά το πολιτικό ενδιαφέρον (μέτριο).
 - ▣ Το χαμηλό ενδιαφέρον και η διάχυτη ταυτότητα τοποθετήθηκαν στον αντίθετο πόλο της συμμετοχής και της αυτοαποτελεσματικότητας.
 - ▣ Φαίνεται ότι η πολιτική απάθεια δηλώνει αποξένωση, παρά χαμηλό ενδιαφέρον. Πρόκειται για “πολίτες σε αναμονή” (Amnå & Ekman, 2014);

- Συντομευμένες κλίμακες μέτρησης.
- Αδυναμία διατύπωσης αιτιωδών σχέσεων και η ανάγκη για διαχρονικά δεδομένα.
- Η έμφαση στις μορφές συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική δεν διαφωτίζει σχετικά με τα περιεχόμενα της συμμετοχής. Ανάγκη για μεικτή μεθοδολογία και τριγωνοποίηση.
- Ερωτήματα προς διερεύνηση:
 - Υπάρχει “θετική” και “αρνητική” συμμετοχή; Ποιος αποφασίζει; Με ποια κριτήρια; Ποιες είναι οι βέλτιστες πρακτικές; Ποιος ο ρόλος της ιδεολογίας;
 - Συνιστά η χαμηλή εκλογική συμμετοχή κίνδυνο για τη δημοκρατία;
 - Υπάρχει διαχωριστική γραμμή μεταξύ ακτιβιστικής και παραβατικής δράσης;
 - Πώς εκφράζεται το πολιτικό ενδιαφέρον των “απαθών” πολιτών;

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

@ vranlop@psych.uoa.gr

www.catcheyou.eu

Σκέπτεστε πολύ πριν
πάρτε μια απόφαση;

Ναι

Όχι

Χμμμ...

Δέχετε την
αντίθετη άποψη;

Ναι

~~Όχι~~

Πιστεύετε στον
πολιτισμένο διάλογο;

Ναι, ρε μαλάκα,
πιστεύω.

Όχι

Apkas

Πηγαίνετε όπου
φυσάει ο άνεμος;

Ναι

Όχι

Αλλάζετε εύκολα γνώμη;

Ναι

Όχι

Ζητάτε απ' τους άλλους να
αποφασίσουν για πράγματα
που είναι δική σας ευθύνη;

Ναι

Όχι

Θέλετε να τα έχετε
καλά με όλους;

Ναι

Όχι

Βιβλιογραφία

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by “civic engagement”? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236-253. doi:10.1177/1541344605276792
- Amnå, E., & Ekman, J. (2014). Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6, 261-281. doi:10.1017/S175577391300009X
- Banaji, S., Mejjas, S., Kouts, R., Piedade, F., Pavlopoulos, V., Tzankova, I., Mackova, A., & Amnå, E. (2017). Citizenship’s tangled web: Associations, gaps and tensions in formulations of European youth active citizenship across disciplines. *European Journal of Developmental Psychology*. Advance online publication. doi:10.1080/17405629.2017.1367278
- Cammaerts, B., Bruter, M., Banaji, S., Harrison, S., & Anstead, N. (2014). The myth of youth apathy: Young Europeans’ critical attitudes toward democratic life. *American Behavioral Scientist*, 58(5), 645-664. doi:10.1177/0002764213515992
- Campbell, A., Gurin, G., & Miller, W. (1954). *The voter decides*. Evanstone, IL: Row, Peterson & Co.
- Crocetti, E., Garckija, R., Gabrielavičiūtė, I., Vosylis, R., & Žukauskienė, R. (2014). Reciprocal associations between identity and civic engagement in adolescence: A two-wave longitudinal study. *International Journal of Developmental Science*, 8(3-4), 115–124. doi:10.3233/DEV-1400139
- Dahl, V., Amnå, E., Banaji, S., Landberg, M., Šerek, J., Ribeiro, N., Beilmann, M., Pavlopoulos, V., & Zani, B. (2017): Apathy or alienation? Political passivity among youths across eight European Union countries. *European Journal of Developmental Psychology*. Advance online publication. doi:10.1080/17405629.2017.1404985
- Dalton, R. (2008). Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political Studies*, 56, 76–98. doi:10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x
- Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22, 283-300. doi:10.2478/s13374-012-0024-1

Βιβλιογραφία

- Gallego, A., & Oberski, D. (2012). Personality and political participation: The mediation hypothesis. *Political Behavior*, 34, 425-451. doi: 0.1007/s11109-011-9168-7
- Finifter, A. (1970). Dimensions of political alienation. *American Political Science Review*, 64(2), 389-410. doi:10.2307/1953840
- Hoffman, L., Thomson, T. (2009). The effect of television viewing on adolescents' civic participation: Political efficacy as a mediating mechanism. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 53(1), 3-21, doi:10.1080/08838150802643415
- Jung, N., Kim, Y., & Gil de Zúñiga, H. (2011). The mediating role of knowledge and efficacy in the effects of communication on political participation. *Mass Communication and Society*, 14(4), 407-430. doi:10.1080/15205436.2010.496135
- Mannerström, R., Lönnqvist, J.-R., & Leikas, S. (2017). Links between identity formation and political engagement in young adulthood. *Identity*, 17(4), 253-266. doi:10.1080/15283488.2017.1379906
- McClurg, S. (2003). Social networks and political participation: The role of social interaction in explaining political participation. *Political Research Quarterly*, 56, 448-464.
- McLeod, J., Scheufele, D., & Moy, P. (1999). Community, communication, and participation: The role of mass media and interpersonal discussion in local political participation. *Political Communication*, 16(3), 315-336. doi:10.1080/105846099198659
- Simon, B., & Klandermans, B. (2001). Towards a social psychological analysis of politicized collective identity: Conceptualization, antecedents, and consequences. *American Psychologist*, 56, 319-331. doi:10.1037//0003-066X.56.4.319
- Teorell, J., Torcal, M., & Montero, J. R. (2007). Political participation: Mapping the terrain. In J. W. Van Deth, J. R. Montero, & A. Westholm (Eds.), *Citizenship and involvement in European democracies: A comparative analysis* (pp. 334-357). London & New York: Routledge.
- Van Stekelenburg, J., & Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology Review*, 61(5-6), 886-905. doi:10.1177/0011392113479314
- Van Zomeren, M., Postmes, T., & Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504-535. doi:10.1037/0033-2909